

THE TAKING OF THE HORSES TO THE „CEAIR”. THE MEANINGS OF AN AULIC CEREMONY IN THE ROMANIAN PRINCIPALITIES

Mihai Mîrza, Postdoctoral Researcher, PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract:*The taking of the horses to the „ceair” (grazing ground) was one the eighteenth century activities specific to the beginning of the pastoral year. According to contemporary accounts, this ceremony consisted in the lavish parade of royal horses and of the royal stable servants. The ceremony’s main attraction was the parade of the ruler’s symbolic horse, which had been received as a gift from the sultan upon the ruler’s appointment – the *tablabașa*. The horse was bedecked with luxury harnesses and was ridden by the grand bookkeeper, dressed up in festive clothing. The royal horse parade followed a well-established route, starting from the Court and up to the royal grazing grounds, where the grand bookkeeper treated the people to a plentiful meal. Aside from its ritual importance, the event’s main purpose was to provide a public display. Throughout our paper we will re-constitute the members of the suite, the function fulfilled by each participant and the meanings behind the participants’ gestures, their clothes, etc. We will also try to establish the origins of this type of ceremony and the timeline of its practice at the Principalities’ courts.*

Keywords:*ceremony, the Royal Court, horses, ceair, the Romanian Principalities*

Puternic și sprinten, ascultător sau năvălaș, calul a fost oriunde, oricând și pentru oricine un animal valoros. Până la apariția primelor mașini, dar și după aceea încă o vreme, acesta era cel mai rapid și mai eficient mijloc de transport pentru om, indiferent dacă era pus să tragă la trăsură, să ducă mărfuri pe spate sau dacă era folosit pentru călărie. Calul a fost, și mai este și astăzi, un semn al bunăstării și o marcă a distincției¹. Mai mult decât toate acestea, calul a străbătut veacurile ca simbol al victoriei în luptă, al puterii politice și militare². Războinicul călare (cavalerul) a rămas în conștiința istorică a umanității ca ideal militar de vitejie și forță, în jurul său țesându-se o bogată literatură fantastică, care idealizează calitățile calului și călărețului. Calul era întotdeauna pe măsura stăpânului său: puternic, neînfricat și năzdrăvan.

*Această lucrare a fost publicată cu sprijinul financiar al proiectului „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”, POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

¹ Pentru detalii și precizări suplimentare v. Jean Louis Gouraud (coord.), *Le cheval, animal politique...*; Daniel Roche, *Voiture, chevaux...*; Jérôme Leroy, *Histoire de chevaux*.

² Maria Magdalena Székely, *Calul...*, p. 87-105; Louis Gouraud, *Le cheval, animal politique...*, p. 7-11 și *passim*.

Sfinții militari sunt reprezentați călare, Sf. Gheorghe învinge balaurul (simbol al diavolului și păcatului) călare pe cal. Cavalcada, ofensiva călăreților aflați în formație de luptă, a avut o dublă semnificație, una pozitivă (cavalcada sfinților militari) și una eschatologică; „eroii” distrugerii de la sfârșitul timpurilor sunt cei patru cavaleri ai apocalipsului. Moartea însăși este reprezentată uneori călare, calul având în mentalul colectiv și funcție psihopompă, de călăuză a morților în lumea de dincolo de mormânt³. Dincolo de toate aceste semnificații, calul era în veacurile trecute un animal indispensabil pentru om. Marii boieri și domnii Țărilor Române, la fel ca toți nobilii și monarhii Europei, aveau un număr mare de cai, pe care îi țineau în grajduri de mari dimensiuni sau pe câmp, în semisălbăticie. Pornind de la elementele arătate constatăm că au existat suficiente argumente pentru ca acest animal să fie respectat, iubit și celebrat. Sărbătorile dedicate calului aveau mai cu seamă scopuri magico-religioase funcționale; omul invoca protecția divinității pentru ca animalele din gospodăria sa să le meargă bine, să fie ocolite de boli și nenorociri. Când era sărbătorit calul nu era pus la muncă, era lăsat slobod pe pajiste, era binecuvântat de preoți ori era împodobit de sărbătoare și scos în lume⁴. O festivitate dedicată acestui animal este „scoaterea cailor la ceair”, care se organiza în secolul al XVIII-lea, la Curțile domnilor Țării Românești și Moldovei în fiecare primăvară din an, în preajma sărbătorii Sf. Gheorghe.

Când s-a organizat prima dată o astfel de festivitate este greu de aflat. Prima mențiune a acesteia o avem în *Condica lui Gheorgachi*, datată 1762, unde este prezentată ca una dintre ceremoniile care se desfășurau anual primăvara la Curtea domnilor Moldovei⁵. Dionisie Fotino⁶, Franz-Iosef Sulzer, Domenico Sestini⁷ și alți observatori străini văd în această festivitate o imitație după o paradă similară, care se organiza la curtea Sultanului cam în aceeași perioadă a anului. După relatarea lui Sestini, aceasta era o ceremonie ridicolă prin care domnii români, „robi ai sultanului, vor să maimuțărească Curtea otomană și pașalele din Imperiul Otoman, pentru a fi socotiți și ei, în fond, asemenea aceloră”⁸. Deocamdată nu avem informații despre ceremonia otomană similară, până când vom intra în posesia lor putem să

³Cristina Bogdan, *Avatarurile unui simbol escatologic (calul)*..., p. 135-162. Pentru cal, ca erou în literatura medievală, în basme sau în unele opere culte v. Brigitte Prévôt, Berbard Ribémont, *Le cheval en France au Moyen Age...* (la această lucrare v. și recenzia semnată de Mora Bernadette, în „Cahiers de civilisation médiévale”, 37 (148), 1994, p. 190-193).

⁴Pentru sărbătorile dedicate în spațiul românesc acestui animal și semnificațiile lor în cultura populară v. Marcel Lutic, *Timpul sacru...* Pentru ipostazele simbolice ale cultului calului în lumea arhaică românească v. Lucian-Valeriu Lefter, *Moșteniri arhaice în lumea românească...*, în Maria Magdalena Székely, *Lumea animalelor...*, p. 192-208.

⁵*Literatura românească de ceremonial...*, p. 298-299.

⁶Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, p. 688-670.

⁷*Călători străini...*, X/1, 340, 482, 512.

⁸*Ibidem*, p. 340.

admitem (admite) originea otomană a acestei festivități, cu atât mai mult cu cât știm că în secolul al XVIII-lea influența otomană a lăsat urme adânci în moda și ceremonialul de curte din Țările Române. Domnii numiți de Sultan din rândul aristocrației fanariote au impus la Curțile lor din Țările Române practicile ceremoniale pe care le văzuseră la Curtea sultanului și pe care unii dintre ei, foști dragomani ai Porții, le și cunoșteau foarte bine. După cum bine remarcă D. Sestini, domnii fanarioți ai Țărilor Române au tânjit dintotdeauna după luxul și pompa Curții sultanului. Imitarea stăpânului a fost oricând principala formă de manifestare a fidelității față de acesta⁹. Nu știm cu exactitate nici când au încetat domnii Țărilor Române să-și mai scoată caii la imăș cu fast și petrecere. Observăm că după evenimentele tulburi din anii 1821-1822 în sămile de vistierie nu mai întâlnim nici o mențiune cu privire la organizarea acestei festivități, semn că domnii pământeni au renunțat la o manifestare pe care poate o considerau fanariotă, și cum tot ce era pe atunci fanariot trebuia înlăturat, s-a renunțat și la acesta.

Informații cu privire la subiectul care ne interesează aici întâlnim în relatările unor călători străini, precum: Franz-Iosef Sulzer¹⁰, Domenico Sestini¹¹, Friedrich-Wilhelm vom Bauer¹², Th. Thornton¹³ și alții, în istoria lui Dionisie Fotino¹⁴ și, mai ales, în condica de ceremonii a domnilor Moldovei, întocmită în 1762 de Gheorgachi logofăt al II-lea, la curtea lui Grigore I. Calimachi¹⁵. Călătorii străini care menționează sau descriu această manifestare sunt destul de numeroși, dar relatările lor sunt de cele mai multe ori sumare, redundante și imprecise. Demne de luat în seamă sunt relatările lui Franz-Iosef Sulzer și Domenico Sestini, care au fost martori oculari la un eveniment de acest fel. Informații interesante, deși nu prea bogate, putem extrage din sămile Vistieriei Țării Moldovei, unde sunt menționate cheltuielile care se făceau pentru întreținerea grajdurilor și pentru organizarea ceremoniei scoaterii cailor la iarbă¹⁶. În fine o altă sursă care ne ajută la deslușirea acestei sărbători de curte este „izvodul” intitulat: *Orânduiala alaiului la scoaterea domneștilor cai la ceair*, după care, la porunca lui Mihail

⁹Orientalizarea modei de la curte se impuse cu mult înaintea venirii fanarioților, aceștia nu au făcut decât să introducă la Curțile lor elemente de protocol otoman și practici ceremoniale văzute de ei la Curtea sultanului. Pentru orientalizare v. Alexandru Alexianu, *Mode și veșminte din trecut...*, vol. I, p. 249 sqq și vol. II, p. 157-160. Pentru ceremonialuri și sărbători v. Radu G. Păun, *Scenă și simbol: în Constanța Vintilă-Ghițulescu, Măria Pakucs Willcocs (coord.), Spectacolul public între tradiție și modernitate...*, p. 79-121.

¹⁰*Călători străini*, X/1, p. 458.

¹¹*Ibidem*, p. 340.

¹²Friedrich Wilhelm vom Bauer, *Mémoires historiques...*, p. 57-58. V. și în *Călători străini...*, X/1, p. 57-58.

¹³Th. Thornton, *État actuel de la Turquie*, II, p. 483.

¹⁴Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, p. 688-670.

¹⁵*Literatura românească de ceremonial...*, p. 298-299.

¹⁶*Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, I-III, *passim*.

Suțu, domnul Țării Românești, vătaful de aprozi a organizat parada cailor, probabil în primăvara anului 1784¹⁷.

Înainte de a trece la reconstituirea principalelor momente ale desfășurării festivității scoaterii cailor la imaș, considerăm că este de datoria noastră să ne oprim atenția asupra grajdurilor și hergheliilor, precum și asupra slujitorilor și dregătorilor însărcinați să îngrijească cabalinele Curților domnești de la Iași și București. Credem că nu are rost să punem la îndoială că domnii Țărilor Române au avut dintotdeauna grajduri și cai la Curte. Dată fiind importanța pe care o avea calul ca mijloc de locomoție, trebuie să admitem că domnul avea cai destul de numeroși pentru necesitățile ceremoniale și practice ale Curții sale. Grajdurile cailor erau situate întotdeauna în proximitatea palatului domnesc, la fel ca în cazul tuturor Curților princiare ale epocii. Moldelul Seraiului sultanului Imperiului Otoman este urmat și în privința organizării grajdurilor și denumirii slujitorilor desemnați să se îngrijească de caii domnești, de căruțele și hamurile de la Curte. Încă din primul secol de existență al Țărilor Române, dregătorul care avea sarcina de a se îngriji de caii, grajdurile și harnașamentele Curții domnești era marele comis, dregătorie menționată în documente încă din prima jumătate a secolului al XV-lea. Ceva mai târziu, în secolul al XVI-lea, a apărut și dregătoria de comis al II-lea, mai întâi în Țara Românească, după care la scurt timp și în Moldova. Marele comis avea în subordinea sa atât pe slujbașii de grajduri (salahori, fierari, rotari, îngrijitori ai pieselor de harnașament și atelajelor, surugii), cât și pe slujitorii care aveau în grijă imașurile și locurile de fânețe ale domniei, așa numitele braniști domnești.

Marele comis este o dregătorie împrumutată din Bizanț prin intermediul țaratelor bulgare, unde dregătorul se numea chiar comis. Dregătoria exista și la curțile regilor occidentali, dar cu alte denumiri: *magister agazonum*, *conetabil* (*connétable*) etc. Acest important dregător avea sarcini administrative bine precizate; pregătea calul domnului înainte ca acesta să-l încalece și caii pe care domnul dorea să-i dea în dar, se îngrijea de aprovizionarea grajdurilor cu furaje și de buna funcționare a acestora, răspundea de sănătatea cabalinelor. De asemenea, marele comis și slujitorii din subordinea lui aveau sarcina de a se îngriji de caii și atelajele oaspeților domnului. Apoi, fiind unul dintre dregătorii cei mai importanți ai Curții domnești, marele comis participa la divane și la ceremonii, îndeplinind sarcinile specifice dregătoriei sale. Când privește rangul său ierarhic, în Țara Românească acesta ocupa penultimul sau antepenultimul loc în Sfatul domnesc, înaintea postelnicului sau, în cel de-al doilea caz, înaintea stolnicului și postelnicului. În Moldova, marele comis nu făcea parte din Sfatul domnesc. În ceea ce

¹⁷Documentul este nedatat, dar după locul unde este publicat putem să-l datăm pentru primăvara anului 1784 (V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 303-304).

privește rosturile ceremoniale ale acestei dregătorii, marele comis pregătea calul domnesc sau îl călărea pe acesta la ceremoniile de Bobotează sau de scoatere a cailor la ceair, în timp ce la ceremoniile și paradele solemne unde domnul era prezent, călărea în apropierea acestuia¹⁸.

În secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, perioada care ne interesează de fapt aici, numărul slujitorilor grajdurilor domnești a crescut simțitor, concomitent cu dezvoltarea aparatului administrativ al Curții. Tot acum, domnii Țărilor Române și-au organizat Curțile și eticheta de curte după modelul Seraiului, la grajduri apărând astfel noi dregătorii, printre care și aceea de rahtivan, dregător care avea în grijă „rahturile”(harnașamentele) Curții. Acest dregător numit și cămăraș de rafturi avea sarcina de a-l ajuta pe domn să încalce și să descălce, aducându-i un scaun pe care să calce¹⁹. În 1763, grajdul Curții domnești a Moldovei era deservit de 21 de comișei, 25 de vizitii, un salahor (comișel aflat în subordinea rahtivanului), doi seizi (rândași), doi nălbani (potcovari), un iuruc bairactar (stegar, purtătorul de steagului alb), doi carătași (meșter de trăsuri/carete), doi sacagii (aducători de apă)²⁰. Așadar, un personal numeros, în total 56 de persoane, ceea ce înseamnă că și numărul de cai din grajduri nu era chiar modest.

Despre numărul cailor pe care îi aveau domnii Țărilor Române, dimensiunile și locul de amplasare a grajdurilor iarăși nu avem știri sigure. Descoperirile arheologice, atâtea câte s-au publicat până acum, nu ne ajută prea mult. Având în vedere instabilitatea domniei, credem că numărul cailor din grajdurile domnești nu era impresionant de mare, dar depășeau, poate nu cu mult, cifra de 100 de capete. De asemenea, uneori poate că nici nu atingeau această cifră. Orice schimbare de domnie sau instabilitatea politică din țară avea repercusiuni inclusiv asupra șeptelului cabalin. Voievozii români care au avut domnii îndelungate și care au întreținut o Curți fastuoase, ca Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu sau Nicolae Mavrocordat, aveau în mod evident o herghelie numeroasă. Numărul cailor din grajdurile domnești creștesimțitor spre finalul secolului al XVIII-lea, când grajdul mării pitării este amenajat separat de cel al mării comișii²¹. Cârcoțăș după cum îi era firea, J. L. Carra, aprecia

¹⁸N. Stoicescu, *Sfatul domnesc...*, p. 293-294; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 111-112 (sub voce: comis).

¹⁹Dionisie Fotino, *op. cit.*, p. 710; *Instituții feudale, op. cit.*, p. 398 (sub voce: rahtivan).

²⁰Semnificația termenilor de origine turco-orientală este explicată după Lazăr Șăineanu, *Influența orientală...*, *passim* și Augustin Scriban, *Dicționarul limbii românești...*, *passim*.

²¹Facem această estimare având în vedere dimensiunile personalului folosit, dar și necesitățile de transport și ceremonial de care era nevoie la Curte. De exemplu, Constantin Brâncoveanu avea în slujba grajdurilor 54 de vizitii, un vâtaf de legănari, un fierar, 34 de comișei, șapte biglari (care conduceau căruțele), 30 dârvari și șapte bicilari (care mânau cu biciul). În total 134 de persoane (Anafterul..., ed. de Dinu Giurescu, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, V, 1962, p. 442, 451). V. și Violeta Barbu, *Calul, între utilitate și distincție*, în Maria Magdalena Székely, *Lumea animalelor...*, p. 106-122. De asemenea, Grigorașcu Ghica vodă, în drum spre

că în grajdurile domnești nu se găseau decât vreo 30 de telegari, de care avea grijă marele și micul comis²². Evident mărturia secretarului francez al lui Grigore III Ghica nu poate fi luată în serios. După utilitatea lor, caii din grajdurile domnești erau: povodnici/edeci (cai de paradă), cai de călărie, telegari (cai folosiți pentru trăsurile/teleagă) și cai de dârvală. Totuși, nu trebuie să ne imaginăm că herghelia domnească era prea numeroasă și că era compusă numai din cai de rasă aleși tot unul și unul. Când primeau porunci să trimită mai mulți cai de paradă sau de călărie la Poartă, la Baccesarai sau în altă parte, domnii Țărilor Române intrau în impas, herghelia proprie fiind prea mică pentru a satisface pretențiile puterii suzerane. Acești cai erau procurați cu predilecție din Transilvania, însă uneori căutările se extindeau și în alte părți, în Moldova, Polonia sau chiar la sud de Dunăre²³.

Pentru hrana cailordomnii Moldovei stăpâneau din vechime o braniște la Bohotin, ținutul Iași, unde se cosea fân pentru grajdurile Curții și un imaș (ceair) în apropierea Iașului. Brănișterii de la Bohotin erau puși în subordinea marelui comis. Imașul domnesc din apropierea Iașului se întindea de la mănăstirea Frumoasa, printre dealurile Cetățuiei și Galatei, până în apropierea mănăstirii Hlincea²⁴. Domnii munteni își pășteau cabalinele Curții în apropierea Bucureștilor, pe ceairurile domnești de la Cotroceni, nu departe de mănăstirea ctitorită de Șerban Cantacuzino²⁵.

Cel dintâi și cel mai prețuit exemplar din herghelia domnească era *tablabașa* (cel dintâi din grajd)²⁶, bidiviul dăruit domnului de sultan cu prilejul investiției la Poarta Fericirii. Acesta era un armăsar de paradă frumos și falnic, împodobit cu harnașamente turcești de protocol dintre cele mai luxoase. Acesta era dăruit domnului la porunca sultanului de *marele imbrohor*, echivalentul marelui comis din Țările Române²⁷. Acest cal era încălecat de domn la ceremoniile solemne sau la ocazii speciale sau dacade marele comis la unele festivități, precum ceremoniile binecuvântării cailor la Bobotează sau ieșirea cailor la ceair. Bidiviul era

Viena, călătorea în aprilie 1670 cu o suită din care făceau parte 87 de cai (Andrei Veress, *Pribeția lui Grigorașcu vodă prin Ungaria și aiurea*, București, 1924).

²²J. L. Carra, *Istoria Moldaviei și a României*, trad. De N. T. Orășeanu, București, 1857, p. 144.

²³*Călători străini...*, X/1, p. 480, 512.

²⁴În 1691, postelnicul Toader vinde cumnatului său, Panaiotache mare sulger, o jumătate de vad de moară „ce iaste în șes, din gios de Balica, lângă *ceairul domnesc*”. Peste 12 ani, Constantin Duca dăruiește o parte din acest imaș mănăstirii Sf. Ioan Gură de Aur din Iași, unde ctitor era tatăl său, Gheorghe Duca (I. Caproșu, *Documente Iași*, vol. III, p. 1, nr. 1; p. 194-195, nr. 225). Dan Simonescu credea că imașul domnesc se întindea pe șesul Socolei și al Bahluiului (*Literatura românească de ceremonial...*, p. 165).

²⁵V. relatările lui Franz-Iosef Sulzer și Domenico Sestini, în *Călători străini...*, X/1, p. 340, 458, 472. Potrivit lui George Potra în București s-a păstrat până nu demult denumirea străzii Ceair, care era situată între str. Pantelimon și str. Vatra Luminoasă (*Din Bucureștii de ieri*, I, p. 83). Potrivit lui Dan Simonescu ceairul domnesc era situat în zona Colentina, Plumbuita, Teiul Doamnei și Herăstrău (*Literatura românească de ceremonial...*, p. 165).

²⁶Lazăr Șăineanu, *Influența orientală...*, p. CXLIII.

²⁷Cu privire la atribuțiile acestui dregător otoman v. A. C. M. d'Ohsson, *Tableau général*, VII, p. 16-18.

unul dintre simbolurile puterii domnești conferite de sultan**bey**-lor creștini ai Moldovei și Țării Românești, alături de firmanul de investitură, cuca cu pene de struț, cabanița/caftanul, steagul și cele două tuiuri, care simbolizau rangul pe care domnii Țărilor Române îl aveau în administrația otomană²⁸.

Scoaterea cailor la ceair era una dintre festivitățile de mai mică importanță de peste an, dar suficient de importantă ca să fie consemnată special în condica de ceremonii a Curții. Aceasta nu implica participarea activă a domnului, locul acestuia fiind luat de marele comis. Suveranul asista la paradă împreună cu dregătorii, curtenii, fețele bisericești și oaspeții invitați la Curte să privească defilarea cailor domnești. Pentru a ne putea da seama mai ușor care era importanța acestei manifestări putem încerca o clasificare ad-hoc a sărbătorilor și festivităților din calendarul obișnuit al Curții domnești. Această clasificare poate fi făcută în funcție de actorul principal: domnul și de rolul pe care acesta îl avea în desfășurarea sărbătorii. Astfel, existau două categorii principale de festivități, cele la care domnul avea o prezență activă, când acesta este în centrul atenției privitorilor și cele la care acesta doar asistă ca simplu spectator. Scoaterea cailor la ceair, jocurile cavaleriești de *halca* și *girit*, organizate în fiecare primăvară la Copou²⁹, suntspectacole din cea de-a doua de sărbători. Aceste manifestări nu se ridicau la gradul de audiență și solemnitate a celor dintâi, unde se situau ceremoniile încoronării și mucarului (confirmarea domniei), dar și alaiurile de Bobotează și Sf. Parascheva. Mai mult, spre deosebire de ceremoniile din prima categorie, scoaterea cailor la ceair și jocurile erau activități de divertisment accesibile numai curtenilor și invitaților domnului. Sărbătorile și festivitățile organizate peste an la curte mai pot fi clasificate și în funcție de statutul pe care îl aveau în raport cu evenimentele bisericești de peste an, fiind astfel laice și bisericești. Credem că este necesar să amintim că inclusiv sărbătorile pe care le considerăm astăzi drept laice, aveau în acele timpuri un substrat religios. În acest caz, scoaterea cailor la ceair este o sărbătoare laică, chiar dacă avea ca reper temporal sărbătoarea Sf. Gheorghe și chiar dacă manifestarea se încheia cu binecuvântarea cailor de către o față bisericească sus-pusă (un episcop, spune J. L. Carra). În fapt, evenimentul nu avea loc în ziua de Sf. Gheorghe, ci, după cum vedem în documente³⁰, la o săptămână sau două după această sărbătoare, de regulă la începutul lunii mai sau chiar mai târziu³¹. În ziua sărbătorii Sf.

²⁸Detalii despre protocolul de investitură a domnilor români la Înalta Poartă v. H. Dj. Siruni, *Domnii români la Poarta Otomană*, p. 9-13 și *passim*. Ceremoniile organizate la Poartă cu ocazia schimbării domnilor români sunt descrise cu destule amănunte de Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 157-169. Pentru insignele maiestății domnești v. Radu G. Păun, *Încoronarea...*, p. 743-759.

²⁹Al. Alexianu, *Acest ev mediu românesc*, p. 230-234; *Literatura românească de ceremonial...*, p. 168-169.

³⁰*Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, III, p. 39.

³¹În 1805 evenimentul a avut loc în ziua de 5 mai, iar în 1814 în ziua de 1 iunie (*ibidem*, III, p. 39, 258).

Gheorghe domnii Moldovei și marii boieri erau invitați la hramul mănăstirii Hlincea sau la cel al mănăstirii Bârnova. Deci în această zi nu ar fi fost timp pentru parada cailor. Trebuie să avem în vedere că toate datele sunt după calendarul vechi, deci pentru a face paralele cu clima de astăzi trebuie să operăm o scădere a datelor din calendarul actual cu 11 sau 12 zile, după secolul la care ne raportăm, al XVIII-lea sau al XIX-lea.

În desfășurare, festivitatea „scoaterii cailor la ceair” avea trei momente esențiale:

1) La câteva zile după sărbătoarea Sf. Gheorghe, după timp, când câmpul este încheiat de iarbă, domnul porunca marelui comis să scoată caii la imaș, stabilind ziua când avea să aibă loc festivitatea. În ziua stabilită, slujitorii de la grajduri pregătesc caii pentru festivitate, iar vătaful de aprozi, după izvodul primit de la domn organizează întregul alai. În această zi sunt chemați la Curte toți dregătorii, curtenii, slujitorii și oaspeții domnului aflați la București sau Iași. După recepția lor la domn, care se făcea după obicei cu servirea dulcețurilor și cafelelor, marele comis este recompensat de suveran, după moda orientală, cu caftan³². După ce era îmbrăcat cu caftanul este invitat să-și ia işlicul, să coboare la grajduri și să pornească festivitatea.

2) Până la momentul de față, în ceea ce privește componența alaiului și ordinea în care defilau caii și participanții, avem trei surse mai detaliate: *Condica lui Gheorgachi*, izvodul din 1784 (!) publicat de V. A. Urechia, relatarea lui Franz-Iosef Sulzer și istoria lui Dionisie Fotino. Cu excepția *Condicii lui Gheorgachi* toate celelalte surse fac vorbire despre desfășurarea acestei festivități la Curtea domnilor Țării Românești.

³²Acest caftan valora 50 de lei (*ibidem*, I, p. 242)

Condica lui Gheorgachi (1762)	Izvodul 1784 (!)	Dionisie Fotino (1816)
Telegarii	Iuruc-bairactarul	Caii boierilor domnului
Sacaș bașa	Trâmbițașii	Caii cei mai de rând din
Armașul II	Sacagii	grajdul domnesc acoperiți cu
Armașul III	Vătaful de grajd și de	harnașamente de postav roșu,
Iuruc bairactar	Pitarie	fiecare este dus de căpăstru
Trâmbițașii domnești	Telegari, edecuri și hagii	de câte doi comișei pe jos
Sărmaciul povodnicilor, răsunând în trâmbiță și surlă	(tot câte doi, fiecare dus de căpăstru de câte un	Telegarii acoperiți cu
Povodnicii și armăsarii duși de căpăstru de comișei și de	comișel/seimen)	harnașament târnat
seimeni	Căpitani agești	Cai de călărie
Zapcii	Alai ceauș	Tabla bașa
Comisul II și comisul III	Rahtivanul și comisul III	Comisul cel mare călare pe
Marele comis călare pe	Comisul II și pitarul II	alt cal
tablabașa	4 salahori	Comișii II și III
Seiz bașa	12 ciohodari	Rahtivanul
Seizi	2 satâri	Zapcii de divan
Comișei și ciohodari	4 saraccii	Muzica
Slugile marelui comis	4 mari comiși	
Meterhaneaua		

Dacă aruncăm o privire asupra celor trei coloane, observăm cu ușurință că relatarea lui Gheorgachi este cea mai completă și mai elaborată și că descrierea lui Dionisie Fotino pune mai mult accent pe cai și pe efectul vizual creat de culoarea harnașamentelor. Potrivit acestor relatări, de obicei, alaiul era deschis de *iuruc-bairactar* (purtătorul steagului alb) și de trâmbițași/toboșari, care erau urmați îndeaproape de *sacagii* (duceau apă la grajd), telegarii domnești duși de căpăstru de câte doi comișei, dregătorii mărunți toți călare (rahtivanul, comișii II și III, pitarii II și III ș.a.), *salahorii*, *satârașii*, *seizii*, urmați imediat de marele comis călare pe calul împărătesc (*tabla bașa*), flancat de câte șase ciohodari. Dionisie Fotino scrie că bidiviul împărătesc (*tabla bașa*) nu era călărit, ci era dus de căpăstru de doi comișei, deci numai expus privitorilor, iar marele comis venea în urma lui călare pe un alt cal. Convoiul era încheiat de meterhanea, muzica turcească a curții, care făcea o gălăgie asurzitoare. Estrada pe unde trecea alaiul străbătea Curtea de la un capăt la altul. Acesta era flancată pe din două părți

de arnăuți, tufecci și seimeni. Defilarea era urmărită de întreaga Curte în frunte cu domnul, care admira frumusețea cailor și bogăția harnașamentelor și primea temenelele (salutul/plecăciunile) comisului și slujitorilor grajdului domnesc care defilau prin fața sa. Totodată, festivitatea era o bună ocazie pentru ca toți aceia care trudeau la grjdurile domnești să fie văzuți, cunoscuți și odată pe an ovaționați. După ce ieșea din incinta Curții, alaiul străbătea Iașul sau Bucureștiul în drumul său către imaș, unde avea să se desfășoare partea finală a festivității. Pe ulițele orașului, poporul putea admira spectacolul defilării cailor domnului, statura maiestooasă și harnașamentul fastuos al calului domnesc și straiiele de gală ale dregătorilor.

3) Festivitatea se încheia la câmp, unde comisul pregătea o masă mare, întinsă sub un cort (saivant)sau chiar mai multe corturi (saivanturi) și o petrecere (*zaiafet*) cu mâncare, multă băutură și muzică. După ce caii erau puși în șir începea petrecerea, la care rămâneau, potrivit lui Gheorgachi, numai „o samă din boierii cei poftiți” de marele comis. Nu există indicii că la această petrecere ar fi participat și domnul. Potrivit lui J. L. Carra caii scoși la câmp erau binecuvântați de un episcop, înainte de a fi lăsați slobozi pe câmp. După petrecere cai erau lăsați pe câmp în jur de șase săptămâni, iar participanții se înghesuiau în trăsurile și se întorceau la casele lor. Totuși, este puțin probabil că lucrurile se petreceau întocmai, necesitățile zilnice ale Curții presupunea ca măcar o parte a cailor să fie în permanență la dispoziția domnului. După cum povodnicii și tablabașa, cai extrem de scumpi, nu putea fi lăsați pe câmp fără o pază sigură, la îndemâna hoților, extrem de activi, îndrăzneți și ingenioși chiar și acele timpuri. Așadar, mare parte a cailor erau aduși în scurt timp înapoi în grajd, fie pentru că era nevoie de ei, fie pentru a fi mai bine supravegheați ori protejați de boli.

Această festivitate se făcea cu destulă cheltuială pentru vistieria domnească. Mai jos prezentăm câteva sume extrase din Sămile Vistieriei domnilor din Moldova, din care putem observa creșterea aproape continuă a cheltuielilor cu această sărbătoare. Acești bani erau cheltuiți pentru harnașamente noi sau pentru repararea celor vechi, pentru haine, încălțări și leafă care se acordau slujitorilor grajdurilor cu această ocazie și, desigur, pentru gratificația marelui comis, care reprezintă de cele mai multe ori două treimi din suma totală, fără a pune la socoteală prețul caftanului, pe care am văzut că îl primea³³.

Anul	1763	1776	1786	1796	1806	1814
Suma	321	630	321	505	1509	819

³³Ioan Caproșu, *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, III, p. 38.

Chiar dacă era împrumutată de la turci, festivitatea scoaterii cailor la ceair s-a altoit perfect în calendarul de sărbătorire marcau începutul anului pastoral în Țările Române. În această perioadă a anului în calendarul popular existau o suită de sărbători dedicate animalelor domestice. Dintre toate acestea calul avea un loc de cinste, fiind sărbătorit în mai multe zile. Printre acestea Paștele Cailor, care era celebrată (!) la Ispas³⁴. De altminteri, în intervalul cuprins între sărbătoarea Sf. Toader (17 februarie) și sfârșitul verii, deci întreaga perioadă fertilă a anului, este guvernată în calendarul popular de semnul acestui animal³⁵. Ca și alte sărbători de acest fel și Paștele Cailor presupunea în mod obligatoriu zi de repaus pentru dobitoace. Oamenii invocau, astfel, protecția divinității pentru animalele din gospodărie împotriva bolilor, nenorocirilor și sălbăticiunilor. Perioada când caii domnești erau scoși cu pompă la ceair este exact timpul în care erau scoase animalele la iarbă sau trimise la stână, când stupii erau scoși din adăposturile de iarnă, când natura renaște³⁶.

Festivitatea era una intenționat fastuoasă și ritualizată, pentru a-i impresiona și delecta pe privitori. Într-o societate în care exista o ierarhie strictă a stofelor, hainelor și gesturilor, exista inclusiv o ierarhie a cailor³⁷. Alaiul era *mutatis mutandis* organizat după modelul alaiului domnesc, bidivii defilează în ordinea rangurilor stăpânilor. Mai întâi defilează caii boierești, iar după ei vin caii domnești, care și ei defilează într-o ordine prestabilită. După utilitate și rasă aceștia era cai de rând, telagarii butcelor (trăsurilor) doamnei, domnițelor, beizadelelor și ai domnului. După aceștia venea rândul cailor „cei frumoși de călărie”, iar în final calcă bidiviul domnesc. Această ierarhie a cabalinelor este frapantă. De asemenea, caii sunt împodobiți după rangul stăpânilor și apoi după utilitatea lor, numai caii domnești poartă pe cap surgiucuri de pene și harnașamente de culoare roșu-stacojiu. Frumusețea cabalinelor, opulența pieselor de harnașament, bogăția culorilor și hainele luxoase ale călăreților lăsau o impresie de neuitat. Harnașamentele erau confecționate din culorii vii, iar pe capul cailor sunt puse surgiucuri din pene albe sau roșii. Trâmbițașii și toboșarii vesteau apropierea paradei, după care rânduri, rânduri defilau caii „pe meidanul” Curții, mai întâi cei boierești și apoi cei domnești. Cei dintâi mai puțin împodobiți creau contrastul necesar în favoarea cailor domnești, împodobiți și înșeoți cu „harșale de lux”. Calul împărătesc defila la urmă, călărit

³⁴Pentru aceste sărbători v. Marcel Lutić, *Timpul sacru...*, p. 133, 164

³⁵*Ibidem*, p. 64 sqq; Mihai Coman, *Bestiarul mitologic românesc*, p. 47-56.

³⁶Pentru alte detalii v. studiu nostru: *Mihai Mîrza, Surse pentru cercetarea istoriei economice. O samă a „bucatelor” vistiernicului Toader Palade*, din anii 1748-1751, în manuscris. Acceptat spre publicare în volumul conferinței: *Inventare de avere din secolele XVII-XIX*, organizată în perioada 26-27 septembrie 2014 de Institutul de Cercetări Socio-Umane din Sibiu, volum care urmează să apară în scurt timp la Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași.

³⁷Este o caracteristică proprie societăților premoderne, care privilegiază estetica formelor de viață (Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu*, p. 69).

de marele comis, delegatul puterii domnești. Acesta era flancat pe din două părți de câte șase ciohodari, militari din garda personală a domnului. Putem observa cum întregul alai era în așa fel organizat încât toate privirile erau ațintite asupra calului domnesc. Acesta impresiona privitorul atât prin frumusețea corpului său athletic, cât și prin bogăția pieselor de harnașament. Alaiul era încheiat de muzicanții curții în frunte cu mehterbașa, care făceau un sunet asurzitor de talgere, tobe, alămuri și fluiere. Martor ocular la o astfel de paradă tipic orientală și premodernă prin caracterul ei pompos și zgomotos³⁸, Domenico Sestini rămâne impresionat, însă profund negativ. În opinia lui, tot acest alai viu colorat și zgomotos era o maimuțăreală, care copia într-o manieră ridicolă și nereușită festivitatea similară de la Curtea sultanului.

Scoaterea cailor la ceairera totuși o formă de spectacol curtenesc atipic pentru Țările Române, unde nu exista o tradiție a paradelor și curselor de cai. Astfel de evenimente nu prezentau un interes deosebit, motiv pentru care această festivitate nu era organizată cu o largă participare populară, cum se întâmpla cu prilejul sărbătorilor de Bobotează și Sf. Parascheva sau cu ocazia nunților și înmormântărilor de la Curte, când poporul dădea buzna, chiar și fără să fie invitat. Nu există nici o mărturie care să arate că această paradă avea un alt public în afara domnului și curtenilor săi, de aceea ea nu poate fi considerată decât un simplă formă de divertisment destinată exclusiv societății de curte și privitorilor care aveau norocul să se afle în locul pe unde ea își croia drum. Numai curtenii și invitații marelui comis participau la masa care se organiza după paradă pe câmpul unde caii erau duși la păscut. După cum se întâmplă adesea, când se schimbă regimul, noii stăpâni își legitimează puterea prin distrugerea simbolurilor puterii predecesorilor, considerați străini, tirani etc. Cam la fel s-a întâmplat și cazul de față, domnii pământeni reveniți în scaunele patriilor lor după un secol de dominație fanariotă, au renunțat la tot ce aparținea trecutului.

BIBLIOGRAFIE

Alexianu, Alexandru, *Acest ev mediu românesc*, Ed. Meridiane, București, 1973.

Idem, *Mode și veșminte din trecut. Cinci secole de istorie costumară românească*, București, Ed. Meridiane, 1972, vol. I-II.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Comentariu istoric de N. Stoicescu, Studiu Cartografic de Vintilă Mihăilescu, Indice de Ioana Constantinescu, Cu o notă asupra ediției de D. M. Pippidi, Ed. Academiei, București, 1973.

³⁸*Ibidem.*

Călători străini despre Țările Române, vol. X, partea I, îngrijit de Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu (redactor responsabil), București, Ed. Academiei, 2000.

Documente privitoare la istoria orașului Iași, vol. III *Acte interne (1691-1725)*, ed. de Ioan Caproșu, Iași, Ed. „Dosoftei”, 2000 (în note: I. Caproșu, *Documente-Iași*, III).

Coman, Mihai, *Bestiarul mitologic românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

D’Ohsson, A. C. M., *Tableau général de l’Empire othoman*, Paris, vol. VII, 1824.

Gouraud, Jean Louis (coord.), *Le cheval, animal politique*, Lausanne, 2009.

Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Munteneste și a Moldovei*, trad. din grecește de George Sion, ed. anastatică, București, Ed. Valahia, București, 2008.

Huizinga, Johan, *Amurgul Evului Mediu*, Traducere din olandeză de H. R. Radian, București, Ed. Humanitas, 2002.

Leroy, Jérôme, *Histoire de chevaux*, Paris, 1995.

Literatura românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, studiu și text de Dan Simonescu, București, Fundația Regele Carol I, 1939.

Lutic, Marcel, *Timpul sacru. Sărbătorile de altă dată*, ed. a II-a, revizuită și adăugită, Ed. Kolos, Iași, 2009.

Păun, Radu G., *Încoronarea în Țara Românească și Moldova în secolul al XVIII-lea. Principii, atitudini, simboluri*, în „Revista de istorie”, 7-8, V, 1994, p. 743-759.

Idem, *Scenă și simbol: reprezentatii ale puterii în Vechiul Regim românesc*, în Constanța Vintilă-Ghițulescu, Măria Pakucs Willcocs (coord.), *Spectacolul public între tradiție și modernitate. Sărbători, ceremonialuri, pelerinaje și suplicii*, București, Institutul Cultural Român, 2007.

Potra, George, *Din Bucureștii de ieri*, București, Ed. Științifică și enciclopedică, vol. I, 1990.

Prévôt, Brigitte, Ribémont, Berbard, *Le cheval en France au Moyen Age. Sa place dans le monde médiéval; sa médecine; l'exemple d'un traité vétérinaire du XIVe siècle: „La chirurgie des chevaux”*, Caen, Paradigme, 1994.

Roche, Daniel, *Voiture, chevaux, et atelages du XVIe - au XIXe siècle*, Paris, 2000.

Sachelarie, Ovid, Stoicescu, Nicolae (coord.), *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Ed. Academiei, București, 1988 (în note *Instituții feudale*).

Sămile Vistieriei Țării Moldovei, editate de Ioan Caproșu, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, vol. I-III, 2010-2011.

Scriban, Augustin, *Dicționarul limbii românești: etimologii, înțelesuri, exemple, citații, arhaisme, neologisme, provincialisme*, ed. anastatică și prefață de I. Opreșan, București, Ed. Saeculum I. O., 2013.

Sirunii, H. Dj., *Domnii români la Poarta Otomană*, București, 1941.

Stoicescu, N., *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, Ed. Academiei, 1968.

Székely, Maria Magdalena, *Calul: de la mijloc de transport la simbol de putere, în eadem* (coord.), *Lumea animalelor: realități, reprezentări, simboluri*, Iași, Editura universității „Al. I. Cuza”, 2012, p. 87-105.

Șăineanu, Lazăr, *Influența orientală asupra limbii și culturii române*, vol. I-II, București, 1900.

Thornton, Th., *État actuel de la Turquie*, vol. II *L'état géographique, civil et politique des Principautés de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1812.

Urechia, V. A., *Istoria românilor, s. 1774-1786*, vol. I, București, 1891.

Von Bauer, Friedrich Wilhelm *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Francfort et Leipsic, 1774.